

PRAVOPIS ČEŠKIH EKSONIMOV ZA SLOVENSKA MESTA IN SLOVENSKIH ZA ČEŠKA MESTA

V prispevku spremljamo razvoj in ugotavljamo trenutno stanje pravopisnih pravil za zapisovanje imen čeških mest v slovenščini in slovenskih mest v češčini. Slovenski pravopis ima precej bolj sistematične in uporabne razlage načinov zapisovanja imen tujih mest, njihovega sklanjanja in izpeljevanja iz njih kot češki pravopisni priročnik. S pregledom konkretnih besedil skušamo ugotoviti dejansko stanje, potrebe uporabnikov in najboljše rešitve zapisovanja slovenskih in čeških eksonimov. Po primerjavi pravopisnih priročnikov obeh jezikov podajamo predlog, da se v češkem pravopisu priporoči zapis slovenskih imen v izvirmem pravopisu in doda razlaga o sklanjanju slovenskih lastnih imen in pravilih izpeljave iz njih.

Ključne besede: pravopis, slovenščina, češčina, eksonim, imena mest

0 Uvod

Češčina in slovenščina sta si slovnično precej podobni, imata podoben sistem pregibanja besed in tudi veliko končnic je enakih ali podobnih. Nekaj več razlik pa je na glasoslovni ravnini (čeprav oba jezika za zapisovanje uporabljata latinico z diakritičnimi znamenji, obstajajo določene fonetične razlike), zato so najizrazitejše razlike v naglaševanju besed, izgovarjavi nekaterih glasov in v dodatnih fonemih v češčini (dolgi samoglasniki *á, é, í, ú*, grlni *h*, vibrant *ř* in palatali *d', t', ň*), ki se odražajo tudi v naboru grafemov oz. v pravopisu. Razvojno pa so povzročile tudi izrazite oblikoslovne (npr. obstoj »mehkih« sklanjatev v češčini) in druge glasoslovno pogojene razlike med jezikoma. S temi se srečujemo pri veliko besedah, ki so se razvile iz skupnega prajezika (npr. slov. *gradec* – češ. *hradec*, slov. *dvor* – češ. *dvůr*, slov. *greben* – češ. *hřeben*). Podobne razlike opazamo tudi

pri nekaterih lastnih imenih (npr. slov. *Gregor* – češ. *Řehoř*, slov. *Jurij* – češ. *Jiří*, slov. *Snežnik* – češ. *Sněžník*), zato se pojavljajo težave pri zapisovanju imen čeških mest v slovenščini oz. v slovenskem besedilu in slovenskih v češčini. Ker sta slovenščina in češčina »majhna« jezika ter jezikovni območji nista v tesnem stiku, je obravnava te problematike v pravopisih obeh jezikov večinoma pomanjkljiva in obrobna, tako da je težko priti do zanesljive informacije ali navodila, kako ravnati pri omembi tujega lastnega imena v besedilu. V prispevku bomo skušali povzeti razvoj pravopisnih pravil za zapisovanje imen mest in predlagati ustrezno rešitev, ki bi odsevala potrebe ter zmožnosti našega časa.

Priporočila v pravopisnih priročnikih določenega jezika za zapisovanje imen tujih mest – eksonimov,¹ tj. imen mest, ki so zunaj območja, na katerem je določen jezik v rabi (Harvalík 1998: 259–260 na podlagi dokumenta UN *Group of Experts on Geographical Names*, št. 081 iz leta 1997) – se spreminjajo in kodifikacija se razvija skladno s potrebami jezika in skupnosti, na katere močno vplivajo jezikovni dejavniki, kot je raba tujih imen, in predvsem zunajjezikovni dejavniki, kot je politična ali kulturna povezanost obeh območij (Rostvík 1987: 44), množičnost potrebe po zapisovanju teh imen, navajenost govorcev na uporabo tujih imen, raba eventualnih izpeljank, možnosti zapisovanja tujih črk, namen besedila, v katerem se imena uporabljajo idr. Pri tem nekateri eksonimi tudi zastarajo, če ni potrebe po njihovi uporabi, drugi pa imajo trdno mesto v jeziku skozi več generacij (Šrámek 1997: 281). V sodobnem svetu pa opazamo težnjo, da se imena tujih mest uporabljajo v izvirni grafični obliki,² s čimer se zmanjšujejo možnosti za napake ali nesporazume, kar je tudi priporočilo mednarodne supine strokovnjakov za standardizacijo zemljepisnih imen (Pogorelec 1999: 108–109).

1 Češki in slovenski pravopisni priročniki – obravnava eksonimov

Če pregledamo in primerjamo sodobna češka ter slovenska pravopisna pravila, ugotovimo, da se slovenski pravopisni priročniki, zlasti v starejših izdajah (Levec 1899: 67–68, 72–73; Ramovš 1950: 15–23; Bajec 1962: 49–67), podrobneje in bolj sistematično ukvarjajo z opisom pravil za zapisovanje eksonimov čeških mest (in na splošno lastnih imen) kot češka *Pravidla českého pravopisu* (Hlavsa idr. 2002; še manj podrobno pa v Havránek in Trávníček 1969: 114–116) s slovenskimi. Delno je to zaradi tega, ker v češčini obstaja več grafemov, ki jih slovenščina ne uporablja, v slovenščini pa ni nobenega grafema, ki ne bi bil tudi v češčini, delno mogoče zato, ker so se tudi v preteklosti slovenski pravopisi intenzivneje ukvarjali

¹ V nadaljevanju bomo termin eksonim uporabljali v ožjem pomenu za označevanje imen mest in izpeljank iz njih. Ker je vprašanje kompleksnejše, bomo po potrebi posegli tudi po zgledih drugih vrst eksonimov, torej drugih zemljepisnih imen.

² Tovrstne težnje so opazne od petdesetih let 20. stoletja, ko so se začeli močno razvijati mednarodne povezave, gospodarska in kulturna integracija ter množična turistična potovanja v tuje kraje. Vsi ti dejavniki so povzročili vse pogostejšo uporabo izvirne grafične oblike imen tujih zemljepisnih objektov, ki je pomembna v zapisanih medijih – voznihih redih, smerokazih, na informacijskih tablah idr. (CZECENCY: EXONYMUM, Nový encyklopedický slovník češtiny).

z zapisovanjem čeških lastnih imen. Dejstvo pa je, da so se pravila za zapisovanje eksonimov na splošno razvijala. V 19. stoletju je bilo v navadi tuja imena prevajati ali vsaj temeljito prilagajati pravopisu in fonetiki jezika.³ Tako smo v češčini dobili obliko *Lublaň* za *Ljubljano* ali *Kraň* za *Kranj*, v navezavi na nemška poimenovanja pa oblike *Štyrsko* za *Štajersko* ali *Kraňsko* za *Gorenjsko* in *Korutany* za *Koroško*.⁴ Sicer pa na koncu 19. stoletja jezikovni priročnik (Brus 1894: 51–53)⁵ priporoča zapis z izvirnim pravopisom (to je priporočil tudi že v svoji prvi izdaji (Brus 1877: 21)), hkrati pa ugotavlja, da to pri južnoslovanskih imenih ni tako preprosto; kot edini zgled navaja prepis *č*, ki naj bi se prepisoval kot češki *c*, torej brez diakritičnega znamenja, hkrati pa omenja slovenski *č*, ki se ga v češčino zapiše enako. Od slovenskih mest omenja *Celovec* in *Lublaň* z varianto *Lublana* (Brus 1894: 52).

Podobno velja tudi za imena čeških mest, ki so npr. v *Slovenskem pravopisu* iz leta 1899 obravnavana delno v razdelku o »nemških« imenih⁶ *Austerlitz* – *Slavkov*, *Budweis* – *Budejevice*, *Jägerndorf* – *Krnov*, *Pilsen* – *Polzenj*, *Reichenberg* – *Liberec*, *Saatz* – *Žatec*, *Teschen* – *Tešin*, *Tetschen* – *Dečín*, *Troppau* – *Opava*, *Wittingau* – *Treboň*, *Znaim* – *Znojmo*, *Zwittau* – *Svitava* (reka), *Svitave* (mesto) (Levec 1899: 67–68) in delno v razdelku o čeških imenih, v katerem pa so že zastavljena precej zapletena in podrobna pravila za prepisovanje črk, ki jih slovenščina ne uporablja, navedeno pa je veliko konkretnih primerov imen:

- a) za češki *h* pišemo *g*: *Hora* – *Gora*, *Králové Hradec* – *Kraljev Gradec*, *Praha* – *Praga*, *Hluboká* – *Globoka*;
- b) za češki *ch* pišemo *h*: *Čech* – *Čeh*, *Chlum* – *Hlum*, *Chlupek* – *Hlupek*, *Chmelnik* – *Hmelnik*, *Chrastov* – *Hrastov*, *Chudoba* – *Hudoba*;
- c) za češki *y, ý* pišemo *i*: *Svobodné dvory* – *Svobodni dvori*, *Doly* – *Doli*, *Šípy* – *Šipi*, *Dobrovský* – *Dobrovski*, *Palacký* – *Palacki*;
- č) za zlogotvorni *l* pišemo *ol*: *Plzeň* – *Polzenj* (gen. *Polznja*), *polzenjsko pivo*, *Vltava* – *Voltava*, *Vlčkov* – *Volčkov*;
- d) za češki *ň* pišemo *nj*: *Plzeň* – *Polzenj*, *Křičev* – *Kričenj*, *Veleň* – *Velenj*;

³ Do konca 18. in v začetku 19. stol. so se začeli v češčini pogosteje pojavljati prevodi tujih zemljepisnih imen, nekatera so bila prilagojena glasoslovno, oblikoslovno ali besedotvorno (CZECHEN-CY: EXONYMUM, Nový encyklopedický slovník češtiny).

⁴ Pri zadnjih treh imenih dežel oz. regij v češčini raba pogosto ni usklajena z geopolitičnim stanjem na ozemlju sodobne Slovenije. Omenjena tri poimenovanja *Štyrsko*, *Kraňsko* in *Korutany* se namreč nanašajo zgodovinsko na vojvodine, ki so bile delno na ozemlju današnje Avstrije, delno na ozemlju Slovenije (*Steiermark*, *Krain*, *Kärnten* – prim. Štajerska (vojvodina), Kranjska, Koroška (vojvodina) (Wikipedija) – in se večinoma niso ujemale s sodobnimi regijami, kar je najbolj izrazito v primeru *Kranjske*, ki je poleg današnje *Gorenjske* obsegala še dele *Primorske*, *Dolenjske* in *Notranjske*. To pomeni, da tudi v češčini ne moremo enačiti sodobne *Gorenjske* z zgodovinsko *Kranjsko* in bi zato morali uporabljati različni imeni, npr. *Gorenjsko* za sodobno slovensko regijo in *Kraňsko* za zgodovinsko vojvodino.

⁵ Šele v tretji izdaji priročnika *Brus jazyka českého* iz leta 1894 najdemo kratko poglavje o načinu zapisa slovanskih lastnih imen. V predhodnih dveh izdajah so bila obravnavana le neslovanska tuja imena.

⁶ Poslovenjena oblika pa izhaja iz češkega imena oz. mu je enaka: *Slavkov*, *Budějovice*, *Krnov*, *Plzeň*, *Liberec*, *Žatec*, *Těšín*, *Děčín*, *Opava*, *Třeboň*, *Znojmo*, *Svitava*, *Svitavy*.

- e) za češki *t'* in za *t* pred *e* in *i* je pisati *č*, za *d'* pa *dž* ali *j*: *Šťastný* – *Ščastni*, *Lštěň* – *Lščenj*, *Břišťany* – *Briščani*, *Chrášťany* – *Hraščani*, *Štávnice* – *Ščavnice*, *Žďár* – *Ždžar* ali pa *Žjar*;
- f) za češki *ř* pišemo *r* ali pa *ž* (za *p*, *t*, *k*, *h* in pred njimi pa *š*): *Březová* – *Brezova* ali *Bžezova*, *Přemysl* – *Pšemisel* in *Premisel*, *Příbram* – *Pribram* ali *Pšibram*;
- g) nekaterim češkim imenom damo popolnoma slovensko obliko, npr. *Meziříčí* – *Medrečje*, *Přísečnice* – *Presečnice*, *Svatopluk* – *Svetopolk*. (Levec 1899: 72–73.)

Pravila za prepis so precej zapletena, npr. češki grafem »ř« naj bi se prepisoval na tri načine – v določenem glasovnem okolju kot *ž*, v drugem kot *š* ali pa kot *r*, kar povzroča samo zmedo in uporabniku ni v pomoč. Precej zapleteno in nekoliko čudno je priporočilo, naj se češki zlogotvorni »l« prepisuje kot *ol* ali pa vsepovprek nadomešča »št'« s *šč*, kar je verjetno temeljilo na upoštevanju zgodovinske slovnice (češki »št'« se je dejansko razvil iz prvotnega »šč«).

Ta zapletena in neenotna navodila so bila odstranjena v povojnih pravilih (Ramovš idr. 1950), ki pravijo:

Slovanska lastna imena se ravna po naslednjih pravilih: a) nekatera bolj znana po slovenskem izgovoru: *Praga* (č. *Praha*) /.../ b) cirilico /.../ c) z latinico pisana imena obdrže izvirni pravopis in izgovor: /.../ *Smichov*, *Litoměřice* (-mjeržice), *Šafařík* (-ržik), *Čech Svatoopluk*, *Macha*, *Dobrovský*, *Čelakovský*, *Palacký*, *Božena Němcova* ipd. /.../ č) slovanska lastna imena sklanjamo po zgledu slovenskih /.../ *Češka* na -*cký* in -*ský* po zgledu *Koseski*. (Ramovš 1950: 23.)

Pravilo o zapisovanju črk enako kot v izvirnem pravopisu, ki je skladno tudi s sodobnimi načeli, pa ni vedno upoštevano v slovarskem delu (*Beskidí -ov* m. mn. – po načelu v razlagalnem delu bi moralo biti *Beskydy*; *Budějovice* (*Budějovice*) -*ic*, iz *Budějovic*, v *Budějovicah*, *budějoviško pivo* – prvi zapis bi moral biti *Budějovice*); v nasprotju s tem pa je geslo *Čelakovský -ega*, v katerem se načelu sledi in uporabi grafem *y*. Je pa res, da tudi pri teh pravilih ni prave doslednosti, saj se npr. dolžina v primerih označuje samo na ipsilonu (*Dobrovský*), v drugih primerih pa je ni: *Smichov*, *Macha*, *Němcova* (moralo bi biti: *Smíchov*, *Mácha*, *Němcová*). Je pa dejstvo, da je označevanje dolžin z ostrivcem nad samoglasnikom za govorce slovenščine nejasno in zavajajoče, saj slovenščina takšne oznake za samoglasniško dolžino ne pozna, ampak jo uporablja za označevanje naglasa, kar uporabnika lahko še dodatno zmede.

Še bolj poglobljeni (v smislu poznavanja izhodiščnega jezika, češčine) so napotki v naslednji predelavi *Slovenskega pravopisa* v poglavju Tuja lastna imena (Bajec idr. 1962: 49–67):

1. strogo znanstveni zapis največkrat upošteva izvirne pisave, pri prepisu pa z vso grafično natančnostjo prenaša črke z vsemi diakritičnimi znamenji.
2. V poljudni rabi: a) pišemo lahko samo osnovne črke brez diakritičnih znamenj: *Palacký* ali *Palacky*; b) zapis približujemo tujemu izgovoru /.../

3. Pri češčini in slovaščini ohranjamo diakritična znamenja, ker na vokalih označujejo dolžine (*á, é, í*), resica ob *t' d'* pomeni mehčanje; lahko jo izpisujemo tudi z *j*: *Kařa* ali *Katja*. Pišemo tudi *ě, ň, ř* in *ů*: *Mariánské Lázně, Němcová, Plzeň, Jiří, Dvořák, Kroměříž, Můstek, Dvůr*. Šele če ne gre drugače, opuščamo diakritična znamenja in pišemo: *Marianske Lazne, Nemcova, Plzen(j), Jirži, Dvoržak, Kromeríž, Mustek, Dvur*. Za *p b d t m v f* včasih *ě* razvezujemo v *je*: *Budějovice* ali *Budjeovice*. (Poudarek zmeraj na prvem zlogu.). (Bajec 1969: 49–50.)

Precej sodobno pravilo o ohranjanju tujih grafemov nekoliko zamegli možnost dvojnega zapisa – torej ali z opustitvijo diakritičnih znamenj pri črkah, ki jih slovenščina ne uporablja, kar je razumna rešitev, ali z njihovim prepisom, ki se nekako bliža izgovarjavi, ki je je zmožen Slovenec, ki ne zna češčine (npr. *Jirži* ali *Budjeovice*). Je pa dobro zastavljen del, ki razlaga sklanjanje in izpeljevanje tovrstnih imen:

ohranjamo množinsko obliko: *Karlovy vary -ih -ov /.../* slovanska pridevniška imena na *-ski* sklanjamo kot pridevnike: */.../ Dobrovský, Dobrovskega, z Dobrovskim /.../* Zemljepisna imena – slovanska večidel sklanjamo v vseh delih: */.../ Malá Strana, Male Strane /.../* Če je ime preveč zapleteno za sklanjatev, ga ali povsem poslovenimo, *Gottwaldovo nábřeží*: na *Gottwaldovem nabrežju*, ali pa pustimo v prvem sklonu in mu dodamo določilno besedo v kraju, */.../ Malá Strana, malostranski, Karlovy Vary, karlovarski, /.../ Praga, Pražani /.../* Če se osnova končuje na zvočnik, se pripona *-ski* neposredno dodaja: */.../ Plzen(j), plzen(j)ski, Brno, brnski, Kladno, kladenski /.../*, če se osnova končuje na *p b d t* ali *f*, dodajamo *-ski* brez spremembe: */.../ Cheb, chebski /.../*, če se osnova končuje na *k g h c z* ali *č š ž*, se ti glasovi z začetnim *s* iz pripone spajajo v *š*: */.../ Praga, praški /.../ Olomouc, olomouški*. (Bajec 1962: 56–66.)

Te razlage in navodila za izpeljavo iz tujih imen ter njihovo sklanjanje so zelo uporabni in jasni, škoda je, da jih v sodobnem slovenskem pravopisu ni (podobna razlaga pa manjka tudi v čeških pravopisnih pravilih); ravno izpeljava in sklanjanje sta za uporabnika precej pomembna, saj se sam težko odloči za pravi način.

2 Sodobni češki in slovenski pravopis

Čeprav je na ne preveč poglobljena in načelna navodila za zapisovanje tujih imen slovanskega izvora v češčini opozoril ter jih s konkretnimi primeri iz časopisnih besedil podkrepil že M. Sedláček (1981), so tudi v sodobnih pravilih češkega pravopisa razlage ostale precej okrnjene. V nasprotju s podrobnimi razlagami v slovenskih pravopisih so pojasnila glede zapisovanja slovenskih imen precej bolj površna, čeprav so zajeta v sodobnih pravilih v samostojnem odstavku, v katerem uporabnik izve, da slovenščina uporablja diakritično pisavo, zato naj bi se v čeških besedilih pri zapisovanju lastnih imen ohranjal izvirni pravopis. Navedeni so naslednji primeri: *Japelj, Franjo, Rustja, Gradišče, Slovenj Gradec, Blejsko jezero = Bledské jezero*

(Hlavsa idr. 2002: 87).⁷ Izjavi o ohranjanju izvirne pravopisne podobe nasprotuje že navedba eksonimov *Bledské jezero* in *Lublaň* v slovarskem delu tega priročnika. Je pa ta zapis veliko boljši in natančnejši kot v prejšnji varianti pravil iz leta 1957 (drobni popravki so bili vneseni leta 1966), ki so bila večkrat ponatisnjena ter v katerih je bila obrobno in pomanjkljivo obravnavana tudi problematika prepisa lastnih imen iz slovenščine, češ da se ohranja izvirni zapis, npr. *Štrekelj* = *Štrekelj*, *Trstenjak* = *Trstenjak* (Havránek in Trávníček 1969: 116).⁸ V slovarskem delu najdemo samo *Lublaň*, *lublaňský*, *Maribor*, *mariborský*. Povsem pa so izostale razlage o sklanjanju tujih zemljepisnih imen in o pravilih izpeljevanja iz njih.

Sodobni *Slovenski pravopis* (Toporišič 2003), pa tudi njegove starejše različice precej podrobno in sistematično obravnavajo problematiko prepisovanja tujih lastnih imen v slovenščino, ko navajajo sisteme črk, ki se uporabljajo za posamezne jezike, ter način njihovega prepisovanja v slovenščino (Toporišič 2003: 144–196). To je zelo praktičen pripomoček za tiste, ki želijo zapisati tujejezično lastno ime v slovenskem besedilu. Znotraj tega poglavja so tudi navodila za prepisovanje čeških črk oz. zapisov v češčini, ki so v primerjavi s starejšimi izdajami bistveno poenostavljena, in sicer tako, da se za večino črk z diakritičnim znamenjem, ki jih slovenščina ne uporablja, uporabi črka brez diakritike ($\check{e} = e$, $t' = t$, $d' = d$, $\check{n} = n$, $\acute{a} = a$, $\acute{e} = e$, $\acute{u}/\acute{u} = u$, $\acute{i} = i$). Nekoliko problematičen je samo $\check{r}$, pri katerem se priporoča *rž*, v položaju za nezvonečim soglasnikom $\check{s}$, za zvonečim pa $\check{z}$. Druga izjema so hipokoristiki, v katerih se d' , t' , $\check{n}$ prenaša kot *dj*, *tj*, *nj* (*Vláďa* = *Vladja*, *Káťa* = *Katja*, *Máňa* = *Manja*). Češki *y* se prepisuje z *i*, češki *ch* pa z navadnim *h* (2003: 147–148). Izjema so samo nekatera podomačena (*Praga*, *Češka*) ali prevedena lastna imena, zlasti če vsebujejo občno besedo: »Češke Budějovice, Špindlerjev Mlin, Vaclavski trg« (Toporišič 2003: 24–26). Če sodobni priročnik primerjamo s starejšimi pravili, je škoda, da v posebnem poglavju o tujih zemljepisnih imenih (Toporišič 2003: 22–29) manjka razlaga o njihovem sklanjanju in izpeljavi iz njih. Ti podatki so sicer delno zajeti v tematskih poglavjih, ker niso posebej zbrani na enem mestu, pa jih uporabnik priročnika težko najde oz. jih z lahkoto spregleda, torej ne pride do želene informacije.

3 Dejansko stanje rabe in opis praktičnih težav

Čeprav slovenščina ne uporablja nobene črke, ki je ne bi uporabljala tudi češčina, lahko prav tako nastane zmeda pri načinu prepisovanja slovenskih lastnih imen v češčino, saj je ta problematika v Pravilih češkega pravopisa obravnavana precej pomanjkljivo; težave se dejansko kažejo v različnih besedilih. Za določanje vrste napak bomo uporabili opažanja češkega slovenista A. Kozárja (2008) in lastne

⁷ To so pravila, ki so bila temeljito predelana in spremenjena leta 1993, ko je bila narejena zadnja večja reforma češkega pravopisa.

⁸ Površnost obravnave dokazuje tudi opomba o prepisu iz »srbohrvaščine« v sestavku o slovenščini (Havránek in Trávníček 1969: 116), kot da bi avtorji na nek način poistovetili slovenščino s srbohrvaščino.

izpiske iz knjige *Slovinsko, cesty do přírody* (Matyášek idr. 2004), ki jo je lektoriral Přemysl Hauser, odličen bohemist ter poznavalec slovenščine in Slovenije.

Kozár (2008) v svoji recenziji revije *Země světa* (2008), tematske številke o Sloveniji, opozarja na nedoslednost, zmedo in neenotnost pri zapisovanju slovenskih zemljepisnih imen v češčini. Poudarja izmenično uporabo različnih poimenovanj regij (*Štýrsko* in *Štajerska*) ali uporabo samo slovenskih imen, prepisanih v češčino (*Koroška*, *Prekmurje*, *Primorska* namesto čeških različic: *Korutany*, *Zámuří*, *Přímoří*). Opozarja na nepravilno tvorjenje izpeljank (*celský* iz *Celje* namesto pravilnega *celjský*) in nepravilno sklanjanje (*Ptuj* je sklanjan po ženski sklanjatvi, čeprav bi moral biti po moški). Težava je tudi prevajanje občnih besed v nekaterih dvobesednih poimenovanjih (*Vodopád Boka*), medtem ko v drugih ostane isto občno ime neprevedeno (*Slap Peričník*). Kot zadnji problem je omenjeno nepoznavanje slovenskih realij oz. napake v zapisu slovenskih imen (*Črna jama* namesto *Črna jama*, *Otoska jama* namesto *Otoška jama*).

Na podlagi ekscerpceje iz knjige *Slovinsko, cesty do přírody* (Matyášek idr. 2004) opažamo podobne težave:

1. poimenovanja regij v več oblikah (*Gorenjska*, *Goreňsko* (Matyášek idr. 2004: 7)/*Kraňsko* (Matyášek idr. 2004: 14); *Dolenjska*, *Doleňsko* (Matyášek idr. 2004: 8)/*Dolenjsko* (Matyášek idr. 2004: 9); *Notranjska*, *Notraňsko* (Matyášek idr. 2004: 8)/*Notranjsko* (Matyášek idr. 2004: 9, 29); *Primorska*, *Přímořsko* (Matyášek idr. 2004: 8)/*Přímoří* (Matyášek idr. 2004: 14)/*Primorsko* (Matyášek idr. 2004: 36–37)) ali v samo eni, tj. prevedeni obliki (*Koroška*, *Štajerska*, *Pomurje* samo kot *Korutany* (Matyášek idr. 2004: 7, 14), *Štýrsko* (Matyášek idr. 2004: 7, 15), *Předmuří* (Matyášek idr. 2004: 7), *Sávský region* (Matyášek idr. 2004: 50), *Drávský region* (Matyášek idr. 2004: 50)).
2. Nepravilna ali neenotna izpeljava pridevnikov iz lastnih imen, čeprav so nekateri drugi tvorjeni pravilno (*Kraňsko* – *kraňský*, *Celje* – *celjský* (Matyášek idr. 2004: 14), *Lipica* – *lipický* (Matyášek idr. 2004: 44), *Mežica* – *mežický* (Matyášek idr. 2004: 60), *Bohinj* – *bohinjské* (Matyášek idr. 2004: 9, 28), *Kočevlje* – *kočevljské* (Matyášek idr. 2004: 28)). Tudi tukaj najdemo problematične oblike: oblika pridevnika *lošský* (iz imena *Lož*), ki bi se morala v češčini glasiti *ložský* (po zgledu *Paříž* – *pařížský*). Mogoče pa se je takšna oblika pridevnika pojavila zaradi prostega posnemanja slovenskega pridevnika (*loški*) (Matyášek idr. 2004), kar je mogoče vzrok tudi za obliko *divaški* (*Divaška jama* 105), ki je sicer izpeljana iz *Divača*, torej bi bilo v češčini pravilno *divačský*. Posebno omembo si zasluži nepravilno tvorjen pridevnik, ki pa je v čeških besedilih tradicionalno trdno zasidran (Matyášek idr. 2004), in sicer *postojenský*, izpeljan iz *Postojna* (*Postojenská jeskyně* 9, 28, 95). Ob pravilni izpeljavi bi se namreč moral glasiti *postojnský*, saj ni nobenega razloga za vrvanje *-e-* (po zgledu: *Hasištejn* – *hasištejnský*).

3. Napake, ki temeljijo na napačnih oz. nepreverjenih prepisih in realijah: *propast v Stršinkné dolině* (Matyášek idr. 2004: 107) namesto *propast Stršinka* (*brezno Stršinka*) ali napačen pridevnik v besedni zvezi *stišský palác* (Matyášek idr. 2004: 11), ki bi moral biti izpeljan iz imena *Stična*, čeprav na drugem mestu v knjigi najdemo pravilno tvorjen *styčenský rukopis* (Matyášek idr. 2004: 15), resda pa je *i* prepisan po češkem pravopisu z *y*. Verjetno zaradi nepozornosti in mogoče neznanja se je pojavila popačenka v *cerkjansko-škofjeložském pohoří* (Matyášek idr. 2004: 56), pri čemer sta pridevnika izpeljana iz imen *Cerklje* in *Škofja Loka*, torej bi moralo biti pravilno *cerkeljsko-škofjeločské pohoří*, kar pa je dejansko za povprečnega uporabnika češčine precej zapleteno tvorjenje.

V knjigi večinoma ni opaziti težav z zapisom imen mest, ki so dosledno zapisana v izvirnem pravopisu (*Gorica*, *Lipica*, *Celje*, *Koper*, *Mežica*, *Divača*, *Postojna*, *Kranj* idr.), razen *Ljubljane*, za katero je vedno uporabljen eksonim *Lublaň*. Prepis se izvirne oblike drži povsod, tudi v primeru, ko se na isti strani (Matyášek idr. 2004: 40) pojavita imeni *Kranj* in *Lublaň*, ko bi lahko *ň* v imenu glavnega mesta potegnil k prepisu z isto črko v imenu *Kranj*.

Nekoliko bolj problematično je sklanjanje, zlasti pri dvobesednih poimenovanjih, pri katerih je težava tudi v tem, da se pri nekaterih prevajajo občne sestavine imena, pri drugih pa ostanejo v izvorni obliki (v *Nové Gorici* (Matyášek idr. 2004: 27), ampak: v *Novom městě* (Matyášek idr. 2004: 50) ali z *města Novo mesto* (Matyášek idr. 2004: 39)), sicer pa pri enobesednih in nekaterih večbesednih ni težav – v imenovalniku je izvirna oblika, v preostalih sklonih pa so dodane ustrezne češke končnice: *Gorica – do Gorice* (Matyášek idr. 2004: 27), *Mežica – do Mežice* (Matyášek idr. 2004: 60), *Lipica – v Lipici* (Matyášek idr. 2004: 44), *Koper – v Koperu* (Matyášek idr. 2004: 36–37), *Črna na Koroškem – přes Črnou na Koroškem* (Matyášek idr. 2004: 53). Morda pa je na to poleg naravnega jezikovnega čuta avtorjev vplivalo tudi lektoriranje P. Hauserja.

Problematika dejanskih zapisov imen čeških mest v slovenskih leposlovnih in neleposlovnih delih je bila podrobno obdelana (Čuš 2013); pokazalo se je, da so oblike slovenskih eksonimov imen čeških mest v slovenskih besedilih precej raznolike, npr. *Kraljevi Gradec*, *Kraljičin Gradec*, *Hradec Kraljevi* ali po češkem pravopisu zapisani *Hradec Králové* (Čuš 2013: 36–50). Delno je to verjetno posledica večkratnega spreminjanja načel za njihovo rabo v slovenskih pravopisih, delno pa mogoče zaradi nejasnega zapisa teh pravil ali neznanja avtorjev. Avtorica je obravnavala imena 50 največjih čeških mest, za praktično rabo pa predlagala smiselne zapise v slovenščino, in sicer imen, pa tudi pridevnikov, izpeljanih iz njih. Ugotovila je, da je v določenih, zlasti strokovnih besedilih smiselna uporaba točnega prepisa izvirnega imena, vključno z diakritiko (npr. v strokovnih geografskih priročnikih), sicer pa prepis lastnih imen po načelu opuščanja diakritičnih znamenj (kot predlaga *Slovenski pravopis*), s tem da bi ostala izjema pri nekaterih zapisih

češkega ř kot rž. Občne besede v večbesednih poimenovanjih pa naj bi se smiselno prevajale, kar je skladno s *Slovenskim pravopisom* (Čuš 2013: 55).

4 Sklep

Za konec lahko strnemo opažanja glede sodobne rabe eksonimov čeških mest v slovenščini in slovenskih mest v češčini ter potrebe po obdelavi tega vprašanja v pravopisnih priročnikih obeh jezikov:

1. v sodobnem svetu se zaradi različnih razlogov pojavlja težnja po uporabi izvirnega zapisa imen tujih mest, če se ta zapisuje z istim grafičnim sistemom, kar drži tudi pri češčini in slovenščini.
2. Na podlagi pregleda dejanskih besedil, ki so bila napisana z različnimi nameni, sklepamo, da ni mogoče vsakič uporabiti samo izvirne oblike zapisa tujejezičnega imena (npr. slovenski bralec ne bo znal pravilno prebrati vseh čeških črk), še večji problem pa nastane, če je treba ime sklanjati ali iz njega izpeljati drugo besedo. Za takšne primere bi moralo biti dosegljivo jasno navodilo v pravopisnih priročnikih.
3. *Slovenski pravopis* je pri razlagi o eksonimih čeških mest (večinoma so grafični, nastanejo z opustitvijo posebnih čeških črk, npr. ř, ě, ch) dokaj izčrpen, natančen in sistematičen. Morali pa bi presoditi, ali je še danes smiselno navajati podomačena imena pri manj znanih mestih, npr. *Olomuc* (Toporišič 2003: 1037), ki v češkem zapisu vsebujejo samo črke, ki jih ima tudi slovenščina, torej bi lahko bil zapisan kot *Olomouc* tudi v slovenščini. Podobno je mogoče za uporabnika moteč dvojni zapis imena *Budějovice* v izvirni obliki (Toporišič 2003: 396) in *Česke Budějovice* (Toporišič 2003: 428) v tradicionalno podomačeni obliki. Mogoče bi bilo bolj logično slediti načelom prepisa in zapisati kot *Česke Budejovice*, saj sta tako *-dje-* kot *-de-* le približek češkemu *-dě-*. Podobno bi se mogoče lahko poenostavil prepis češkega ř samo v *r*, kar bi olajšalo zapisovanje, pri izgovarjavi pa ne bi bilo večjih razlik.
4. Prepisovanje imen slovenskih mest v češčino je manj problematično, saj slovenščina ne uporablja nobene črke, ki je ne bi poznala tudi češčina. Ne glede na to pa bi morala češka pravila natančneje in bolj sistematično pojasniti načela prepisa, pri čemer se lahko zgledujejo po slovenskem pravopisu. Najpreprosteje bi bilo določiti zapisovanje v izvirnem pravopisu in navesti izjeme, ki so pogojene z zgodovinsko rabo, čeprav so te podomačene oblike včasih že nekoliko zastarele (predvsem problematika imen regij, ki so lahko samo prepisane ali prilagojena češkemu pravopisu: *Štajersko* – *Štýrsko*, *Dolenjsko* – *Doleňsko* itn.). Posebna težava je enačenje sodobne slovenske regije *Gorenjske*, ki

ima v češčini prilagojeno končnico: *Gorenjsko*, z imenom zgodovinske vojvodine *Kranjske*, po češko *Kraňsko*. Nujno bi bilo dodati razlago o sklanjanju (v imenovalniku se navede izvirna slovenska oblika, v preostalih sklonih se uporabijo ustrezne češke končnice) in še zlasti o pravilih izpeljave iz slovenskih lastnih imen. Za zapis tovrstnih priporočil v češki pravopis bi bil seveda potreben konsenz avtorjev pravil, ki bi temeljil na izsledkih strokovne razprave bohemistov, ki znajo slovensko.

Literatura

- Bajec, Anton idr., 1962: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU.
- Brus, 1877: *Brus jazyka českého, jež sestavila kommisie širším sborem Matice české zřízená*. Vydání první. Praha: Theodor Mourek.
- Brus, 1894: *Brus jazyka českého, který sestavila kommisie širším sborem Matice české zřízená*. Vydání třetí. Praha: J. Otto.
- Harvalík, Milan, 1998: K problému klasifikace exonym. *Slovo a slovesnost* 59/4. 259–265.
- Havránek, Bohuslav in Trávníček, František (ur.), 1969: *Pravidla českého pravopisu*. Praha: Academia.
- Hlavsa, Zdeněk idr., 2002: *Akademická pravidla českého pravopisu s dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Praha: Academia.
- Kozár, Aleš, 2008: *Naše psaní o Slovinsku: omyly a mýty*. Země světa VII/2008: www.iLiteratura.cz_
- Levec, Fran, 1899: *Slovenski pravopis*. Dunaj: Cesarska kraljeva založba šolskih knjig.
- Matyášek, Jiří idr., 2004: *Slovinsko, cesty do přírody*. Brno: Masarykova univerzita v Brně.
- Pogorelec, Ema, 1999: Zemljepisna imena – od zajema do standardizacije. *Geodetski vestnik* 43/2. 107–111.
- Ramovš, Fran idr., 1950: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU.
- Rostvik, Allan, 1987: Exonyms in theory and practice. *Ortnamn och samhälle 9. Egennamn i språk och samhälle. Nordiska föredrag på Femtonde internationella kongressen för namnforskning i Leipzig 13–17 augusti 1984*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Sedláček, Miloslav, 1981: Slovanská vlastní jména v novinách a časopisech. *Naše řeč* 64/4. 169–177.
- Šrámek, Rudolf, 1997: Cizí místní jména v češtině (O exonymech v dnešní češtině). Daneš, František idr. (ur.): *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia. 280–286.
- Toporišič, Jože (ur.), 2003: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU in ZRC SAZU.